

PRIKAZI

Pjotr Ščogaljev, *Aleksejevski ravelin: knjiga o padu i veličini čoveka*, priredila dr Latinka Perović, Beograd 1997.

Knjiga *Aleksejevski ravelin*, kako kaže priređivač dr Latinka Perović, "bila je samo jedan u nesavladivom mnoštvu izvora koji su svedočili o energiji koju su znani i neznani pojedinci fanatično trošili kroz decenije i decenije XIX i XX veka". Mi bismo dodali da je to još jedno u nizu svedočanstava o surovom i nemilosrdnom obračunu vlasti sa političkim protivnicima, od čega vrvi istorija čovečanstva uopšte, a istorija ruskog naroda posebno. Čak i oni koji malo poznaju istoriju ruskog naroda, znaju istoriju ruskih kazamata, logora, progonstava u Sibir i sl. U tom slučaju reč je o drugoj polovini XIX veka.

Knjiga Pjotra Ščogaljeva pripada prvom razdoblju sovjetske historiografije ruske revolucije i njen najveći deo napisan je i objavljen do 1924. godine. Sa dopunama, knjiga je u celini objavljena 1929. Šezdeset godina kasnije ona je doživela svoje ponovno izdanje u Moskvi. Priređivač ruskog izdanja, posle sloma komunizma, njenu osnovnu vrednost je video u obilju istorijskog materijala koji proširuje predstavu čitalaca o istoriji ruskog oslobodilačkog pokreta, ruskim zatvorima, postupku primenjivanom u istrazi političkih krivaca i režimu u najpoznatijem državnom zatvoru – Aleksejevskom ravelinu Petropavlovske tvrđave.

Posle Februarske revolucije, Privremena vlada je u martu 1917. formirala Izvanrednu istražnu komisiju za bivšu

carsku administraciju. P. Ščogaljev je bio član te komisije zadužen za istraživanje delovanja tajne policije. Posle Oktobarske revolucije bio je na čelu Petrogradske istorijsko-revolucionarne komisije pri jedinstvenom državnom arhivskom fondu. I sam hapšen i progonjen, Ščogaljev je imao i lične motive koji su ga usmeravali da u vremenu od 1918. do 1924. napiše i objavi istorije pet zatvorenika Aleksejevskog ravelina: kneza Trubeckoja, Karakozova, Černiševskog, Bajdemana i Nečajeva. Sve te rukopise povezao je 1929. u knjigu *Aleksejevski ravelin*.

Reč je o različitim ličnostima, mada je svima bila zajednička mladost i, kako kaže priređivač dr Latinka Perović, svi su predstavljali inspiraciju za ruske pisce različitih generacija. Svi su bili pobunjenici i svi, izuzev kneza Trubeckoja, politički pobunjenici protiv carskog apsolutizma. Priređivač ističe da ta knjiga još jednom potvrđuje ono što se već odavno zna da su sve glavne ideje ruske revolucije formulisane već u drugoj polovini XIX veka. "U isto vreme, ona rečito pokazuje da su nedostatak političkog života i nasilje kao odgovor na svaki politički zahtev, radali nasilje i na drugoj strani, predodređujući tako karakter buduće revolucije."

Karakozovu, Černiševskom, Bajdemanu i Nečajevu bila je zajednička ideja revolucije i služili su joj ne birajući sredstva i ne štedeći sebe. Trijumf demokra-

tije u Rusiji oni su videli u ubistvu cara kao oličenju apsolutizma. Izuzev kneza Trubeckoja i Černiševskog, koji je iz ravelina bio upućen u progonstvo, ostala trojica zatvorenika nisu doživela puštanje na slobodu i završili su svoje živote, na razne načine, u Aleksejevskom ravelinu. Bili su izloženi svakodnevnoj psihičkoj i fizičkoj torturi, izolaciji i samoći, često okovani lancima. Režim je njihov boravak u zatvoru držao u strogoj tajnosti, ali oni su ipak postali mučenici, a roman Černiševskog *Šta da se radi?*, napisan upravo u Aleksejevskom ravelinu Petropavlovske tvrđave, postao je kasnije Biblija ruske omladine.

Knez Sergej Vasiljevič Trubeckoj je boravio u tom zatvoru od 1851. do 1852, a u njega je upućen zbog ljubavne afere i bekstva sa udatom ženom. On je posle boravka u zatvoru i relativno blagog tretmana, mogao da nastavi normalan život. Drugi zatvorenik – Nikolaj Gavrilovič Černiševski je smešten u Aleksejevski ravelin 1862. i u njemu je proveo skoro dve godine. On je imao preimućstvo u odnosu na kasnije zatvorenike da mu je bilo dozvoljeno korišćenje pribora za pisanje i knjiga, što je znatno olakšalo njegov boravak u ravelinu.

D. V. Karakozov je uhapšen 1866. zbog pokušaja ubistva Aleksandra II i ubrzo potom smešten u Aleksejevski ravelin. Nad njim su primenjena razna sredstva fizičke i psihičke torture. Kao ispomoć islednicima poslužio je i jedan pravoslavni sveštenik, protojerej Vasilij Petrovič Palisadov. P. Ščogaljev piše da je na delu bio "dvoboj zarobljenog revolucionara i pastira čovečijih duša", iz koga je "do nogu potučen, žigosan sramnim pečatom, izašao otac protojerej". Karakozov je pogubljen u septembru 1866, njegova duhovna ličnost se raspala, ali se on nije pokajao onako kako su želele njegove sudije.

Najpotresnija svedočanstva odnose se na sudbinu Mihaila Stepanoviča Bajdemana, plemića iz Besarabske gubernije, koji je uhapšen slučajno u Finskoj 1861. godine. Taj dvadesetogodišnji mladić je i bez ikakve konkretne krivice (glav-

ni dokaz protiv njega bili su iscepani parčići projekta manifesta protiv ruskog cara Aleksandra II), smešten u Aleksejevski ravelin i u njemu proveo narednih dvadeset godina. Najveći Bajdemanov protivnik bio je on sam, jer je u ispovestima pisanim u zatočeništvu optuživao sebe za pripremanje careubistva. Čuvan je u potpunoj izolaciji, nikada mu nije zvanično suđeno, bio je skoro potpuno zaboravljen. Kada je 1882. konačno pušten iz ravelina, bio je smešten u ludnicu u kojoj će umreti 1887. godine.

Poslednji i najveći deo knjige posvećen je S. G. Nečajevu, koji je uhapšen u Švajcarskoj 1872. U Aleksejevski ravelin je zatvoren 1873. i u njemu je konačno umro 1882. godine. Nečajev je takođe bio izolovan, okovan, u nemogućnosti da čita i piše bez dozvole sa najvišeg mesta, ali nepokolebiv u svojoj veri. O njemu Ščogaljev piše: "Vlast je upotrebila sve snage da bi diskreditovala ličnost Nečajeva, da ga prikaže kao čoveka ništavna, netalentovana, neprincipijelna, nemoralna, ali intimno je mislila drugačije... Ljudi iz III odeljenja nisu verovali u pravoslavnog boga onako kako je Nečajev verovao u svoju ispravnost – i ta njegova vera svojom dubinom, veličinom i apsolutnošću zbunjivala je njegove sudije, islednike i visoke tamničare..."

Stradanjem Aleksandra II 1881. u konačno uspešno izvršenom atentatu, Rusija ipak nije pošla putem liberalizacije. Dve nove filozofije pozno carskog razdoblja, dijalektički materijalizam i transcendentni idealizam, pokušavali su Rusiju da ojačaju ideologijom, a ne da je reformišu političkim programom. Promene koje će potom uslediti dovešće do još strašnijih metoda obračuna sa stvarnim i potencijalnim protivnicima u ruskom društvu, o kojima je književnost rekla mnogo, ali ruska historiografija nedovoljno. Knjiga P. Ščogaljeva, *Aleksejevski ravelin: Knjiga o padu i velični čoveka*, svedoči čitaocu da ništa u istoriji nije slučajno.

Dr Radmila RADIĆ